

1837
2017
ΧΡΟΝΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας

Αθήνα, 31 Μαΐου 2017

**Παρατηρήσεις του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
σχετικά με το
«Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας
στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση»**

Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στη 10η Συνέλευση της 25ης Μαΐου 2017 ομόφωνα ενέκρινε το ακόλουθο κείμενο, σχετικά με το «Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση», Αθήνα, Μάρτιος 2017 (στο εξής: Σχέδιο Προγραμμάτων), το οποίο εκπόνησε Επιτροπή ορισθείσα από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Έχουν προηγηθεί η αποστολή του Σχεδίου Προγραμμάτων από το ΙΕΠ στο Τμήμα, η συμμετοχή εκπροσώπων του Τμήματος σε ενημερωτική συνάντηση για το θέμα στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ακολούθως δε μελέτη και εκτενείς σχετικές συζητήσεις στα όργανα του Τμήματος. Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, στενά συνδεδεμένο με τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση εκ του χαρακτήρα των σπουδών του, έχει ειδικό ενδιαφέρον για τη διδασκαλία της Ιστορίας σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και το εκδηλώνει εμπράκτως επί χρόνια με πολύπλευρες δράσεις, σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς των άλλων βαθμίδων (διοργάνωση συνεδρίων, συμμετοχή σε συνέδρια, διοργάνωση επιμορφωτικών προγραμμάτων Ιστορίας, παροχή ιστορικού-εκπαιδευτικού υλικού). Επιπλέον, αναγνωρίζει τα σοβαρά προβλήματα της σχολικής ιστορικής εκπαίδευσης και έχει ενεργό ρόλο σε εγχειρήματα αντιμετώπισής τους με συγκεκριμένες προτάσεις και ενέργειες αλλά και κριτικές παρεμβάσεις, όπως το παρόν κείμενο.

Στο στάδιο αυτό, οι παρατηρήσεις του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας εστιάζονται στη δομή/οργάνωση και τις γενικές αρχές που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο Προγραμμάτων. Θα ακολουθήσει σειρά εξειδικευμένων παρατηρήσεων που θα αφορούν την ουσία και το περιεχόμενο, ανά τάξη, του μαθήματος της Ιστορίας.

Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας επισημαίνει με ικανοποίηση ότι το Σχέδιο Προγραμμάτων διαφοροποιείται, σε σύγκριση με παλαιότερη πρόταση, στις αρχές της δεκαετίας του 2010, κατά το ότι αποδέχεται την επανάληψη τριών κύκλων –Αρχαίας, Μεσαιωνικής και Νεότερης– Ιστορίας και δεν εξοβελίζει την Αρχαία και τη Μεσαιωνική Ιστορία από τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Αυτό, άλλωστε, είχε ήδη προβλεφθεί και στην πρόταση άλλης επιτροπής, με μέλη εκπροσώπους όλων των πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας της χώρας, καθώς και στο επί της πρότασης αυτής εκπονημένο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (ΦΕΚ 181, τεύχος Β, 23.1.2015), για το οποίο όμως καμία δημόσια συζήτηση δεν έχει γίνει εδώ και δύο και πλέον έτη.

Οι παρατηρήσεις του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, σε αυτό το στάδιο, είναι οι εξής:

Α. Οργανωτική δομή της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και κατανομή της ιστορικής ύλης κατά βαθμίδα και τάξη

Κατ' αρχάς πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η προτεινόμενη διάρθρωση της ύλης σε Γυμνάσιο - Λύκειο προϋποθέτει τη νομοθετημένη επέκταση της Υποχρεωτικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης τουλάχιστον και στην Α' Λυκείου. Σε περίπτωση, ωστόσο, που, για οποιοδήποτε λόγο, αυτό δεν νομοθετηθεί και η Υποχρεωτική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση παραμείνει τριετής, το προτεινόμενο Σχέδιο Προγραμμάτων καθίσταται ανεφάρμοστο, δεν είναι δυνατόν να αποτελέσει έστω και βάση για συζήτηση και θα πρέπει να επανασχεδιαστεί, καθώς:

α) η Υποχρεωτική Εκπαίδευση (στο τριετές Γυμνάσιο) δεν θα περιλαμβάνει την Ιστορία μετά τα τέλη του 19ου αι., την οποία ουδέποτε θα διδαχθούν μαθητές που δεν θα συνεχίζουν τις σπουδές τους στο Λύκειο,

β) το (τριετές) Λύκειο θα κυριαρχείται από την Ιστορία της περιόδου από τα τέλη του 19ου αι. κ.ε., υπό εναλλασσόμενες μορφές και χωρίς μια συγκροτημένη λογική.

Επί της αρχής, θετικό θεωρείται το ότι η ιστορική ύλη από την Προϊστορία έως και σήμερα διδάσκεται στο χρονικό συνεχές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση αλλά και επαναλαμβάνεται, αναλυτικότερα και με εμβάθυνση, στις τέσσερις υποχρεωτικές (εφόσον θεσπιστούν) τάξεις της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (τρεις τάξεις του Γυμνασίου και Α' Λυκείου). Από την άλλη, όμως, ζητήματα τίθενται αφενός ως προς την κατανομή της ύλης αυτής στις τάξεις της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης όσο και ως προς τις χρονικές-θεματικές επιλογές στη Β' και Γ' Λυκείου. Συγκεκριμένα:

♦ Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Υιοθετείται το εξής σχήμα:

Γ' Δημοτικού: Μυθολογία.

Δ' Δημοτικού: Οικογενειακή, προφορική, τοπική ιστορία, στοιχεία θεματικής ιστορίας.

Ε΄ Δημοτικού: Από την Προϊστορία έως την οθωμανική κατάκτηση (λόγω του μεγάλου χρονικού εύρους της περιόδου η έμφαση δίνεται στις σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές και λιγότερο στην εξέταση συγκεκριμένων προσώπων ή γεγονότων).

Στ΄ Δημοτικού: 15ος αι. - σύγχρονη εποχή (έμφαση στις σημαντικές τεχνολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές αλλαγές και λιγότερο στην εξέταση προσώπων ή γεγονότων, με την εξαίρεση της ίδρυσης του ελληνικού κράτους και των δύο παγκοσμίων πολέμων).

Η σωρευμένη ιστορική ύλη που προτείνεται για την Ε΄ Δημοτικού κρίνεται ότι δεν είναι δυνατόν να αφομοιωθεί από τους μαθητές μιας και μόνης τάξης του Δημοτικού και θα τους δημιουργήσει βάρος και σύγχυση.

Αναγκαία είναι η ανακατανομή της ύλης αυτής, ανάμεσα στην Δ΄ Δημοτικού (προτείνουμε τη διδασκαλία της περιόδου της Αρχαιότητας) και την Ε΄ Δημοτικού (προτείνουμε τη διδασκαλία της Βυζαντινής Ιστορίας και της Μεσαιωνικής Ιστορίας της Δύσης). Οι προτεινόμενες στο Σχέδιο Προγραμμάτων θεματικές της Δ΄ Δημοτικού μπορεί να διδάσκονται στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, στο πλαίσιο ενός μαθήματος Ιστορίας ή/και άλλων μαθημάτων, όπως επίσης να εξεταστεί το ενδεχόμενο να διδάσκονται στην Γ΄ Δημοτικού, ενώ στην Α΄ και Β΄ Δημοτικού να διδάσκεται η Μυθολογία.

♦ Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο και Α΄ Λυκείου)

Ικανοποιητική θεωρείται η προτεινόμενη κατανομή της ύλης στις πρώτες τέσσερις τάξεις της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με την απαραίτητη, ωστόσο, προϋπόθεση ότι θα γίνει υποχρεωτική η τετραετής υποχρεωτική φοίτηση:

Α΄ Γυμνασίου: Από την απώτερη προϊστορία έως την ιστορία της Ρώμης στα τέλη της ρεπουμπλικανικής περιόδου.

Β΄ Γυμνασίου: Υστερη Αρχαιότητα - 15ος αιώνας.

Γ΄ Γυμνασίου: 15ος αιώνας - τέλη 19ου αιώνα.

Α΄ Λυκείου: 1880 έως σήμερα.

♦ Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Β΄ και Γ΄ Λυκείου)

Η Επιτροπή δηλώνει ότι, ενόψει νέων νομοθετικών ρυθμίσεων, δεν υποβάλλει συγκεκριμένες προτάσεις, αλλά θεωρεί ότι το μάθημα της Ιστορίας θα μπορούσε να έχει θεματικό χαρακτήρα, ως ακολούθως:

Β΄ Λυκείου: το μάθημα θα μπορούσε να αφορά τη μελέτη της ιστορικής εξέλιξης στις τρεις μεγάλες ιστορικές περιόδους (αρχαιότητα, μέσοι χρόνοι, νεότερη και σύγχρονη εποχή) ζητημάτων που απασχολούν τον σύγχρονο κόσμο.

Γ΄ Λυκείου: το μάθημα θα μπορούσε να επικεντρωθεί μόνο στον 20ό αιώνα.

Άποψή μας είναι ότι και στην Γ΄ Λυκείου τα θέματα πρέπει να προέρχονται από όλες της ιστορικές περιόδους (με σχετική μόνον έμφαση σε κομβικά ζητήματα της Νεότερης και Σύγχρονης Εποχής), ιδιαίτερως μάλιστα εάν η ύλη της τελευταίας τάξης του Λυκείου εξακολουθήσει να συνδέεται με την εξεταστέα ύλη των Πανελληνίων Εξετάσεων ή οποιουδήποτε νέου συστήμα-

τος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Η επιλογή αυτή επιτρέπει μια σφαιρικότερη προσέγγιση των ιστορικών φαινομένων. Επιπλέον αποκαθιστά μια σχετική ισορροπία ως προς τη δεδομένη υπεροχή της διδασκαλίας της Νεότερης Ιστορίας στο προτεινόμενο Σχέδιο Προγραμμάτων αλλά ακόμη και στο ισχύον σήμερα σύστημα (κατά το οποίο και, παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς, επίσης δίνεται έμφαση στη Νεότερη Εποχή, και μάλιστα η ύλη του μαθήματος της Ιστορίας Θεωρητικής κατεύθυνσης, που καθορίζει την εισαγωγή στα ελληνικά ΑΕΙ των μαθητών της συναφούς κατεύθυνσης, αφορά σχεδόν αποκλειστικά τον 20ό αιώνα).

Επιπλέον, στο Σχέδιο Προγραμμάτων (σ. 50) αναφέρεται:

Στον πυρήνα των γενικών ιδεών που ακολουθούν υπάρχει η λογική ότι το μάθημα της Ιστορίας στις δύο τελευταίες τάξεις του Λυκείου θα πρέπει να αφορά σημαντικά ιστορικά ζητήματα τα οποία αφενός επηρεάζουν τον σύγχρονο κόσμο στον οποίο ζουν σήμερα οι μαθητές-τριες...

Η θέση αυτή, μολονότι εκφράζει το ενδιαφέρον να διερευνώνται με ιστορικό τρόπο ζητήματα που απασχολούν τον σύγχρονο κόσμο, ωστόσο μπορεί να οδηγήσει σε μια ιστορική εκπαίδευση υπό το πρίσμα του παροντισμού, εάν δεν καθιστά σαφείς, αφενός, την ιστορικότητα των ζητημάτων που απασχολούν τον σύγχρονο κόσμο, αφετέρου, τις διαφορετικότητες των κοινωνιών και των τρόπων αντίληψης στο παρελθόν.

B. Θεωρητικό Πλαίσιο - Γενικές Αρχές

♦ Διδάσκοντες, -ουσες την Ιστορία

Το Σχέδιο Προγραμμάτων δεν περιέχει συγκεκριμένη πρόταση για το πρωταρχικό ζήτημα σχετικά με τη διδασκαλία, δηλαδή το ποιος εκπαιδευτικός διδάσκει την Ιστορία, και δεν αναφέρεται στην αναγκαιότητα ο εκπαιδευτικός αυτός να διαθέτει ειδική κατάρτιση στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας, σε συνδυασμό και με τη θεσπισμένη, πιστοποιημένη παιδαγωγική-διδασκτική επάρκεια.

Στο πλαίσιο αυτό το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ζητεί εκ νέου από την Πολιτεία –σε συνέχεια και παλαιότερων παρεμβάσεων του– η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση να ανατίθεται αποκλειστικά στους πτυχιούχους των πανεπιστημιακών Τμημάτων που ανήκουν στην κατηγορία «ΠΕ02 Φιλολογοί» και όχι σε πτυχιούχους άλλων επιστημονικών κλάδων για τη συμπλήρωση του ωραρίου τους. Επιπλέον, θεωρεί αναγκαίο, σε επίπεδο σχολικής μονάδας και μεταξύ των εκεί υπηρετούντων εκπαιδευτικών του κλάδου «ΠΕ02 Φιλολογοί», η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας να ανατίθεται κατ' απόλυτη προτεραιότητα σε αποφοίτους πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας (με πλήρη εκπροσώπηση του χρονικού φάσματος της Ιστορίας στο πρόγραμμα σπουδών τους).

Σημειώνεται ότι είναι εκ των πραγμάτων αδύνατον να επιτευχθεί η επιδιωκόμενη αναβάθμιση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας εάν αυτή δεν βασιστεί στους ειδικά καταρτισμένους καθηγητές. Μάλιστα, ένας από τους κύριους παράγοντες, που ευθύνονται για

τα προβλήματα στη διδασκαλία του μαθήματος και ειδικά για το πρόβλημα της αποστήθισης, είναι το ότι η αποστήθιση αποτελεί ευλόγως την πλέον εύκολη επιλογή για τους διδάσκοντες, όταν αυτοί δεν διαθέτουν το απαραίτητο επιστημονικό υπόβαθρο. Οι υψηλές απαιτήσεις της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας καθιστούν αναγκαίο εξάλλου, εκτός από την αυτονόητη αρχική **επιστημονική εξειδίκευση**, αφενός τη διαρκή, επαναλαμβανόμενη, ουσιαστική και έγκυρη **επιμόρφωση** και αφετέρου την τακτική **αξιολόγηση** των εκπαιδευτικών, με στόχο τη συνεχή βελτίωση του διδακτικού τους έργου.

Τέλος, θεωρούμε ότι η πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος μπορεί να προσφέρει πολύτιμη σχετική εμπειρία.

♦ Μέθοδοι και μέσα διδασκαλίας και μάθησης

I. Διδακτικές Ενότητες/Περιεχόμενο και Θεματικοί Φάκελοι. Εγχειρίδιο

Στο Σχέδιο Προγραμμάτων, και ανά τάξη ήδη από το Δημοτικό, προβλέπονται Διδακτικές Ενότητες/Περιεχόμενα και Θεματικοί Φάκελοι. Ωστόσο, ασαφή παραμένουν βασικά σημεία. Συγκεκριμένα, ενώ γίνεται ρητή αναφορά σε «ανακαλυπτικές και βιωματικές δραστηριότητες» καθώς επίσης σε ζητήματα της διδασκαλίας των Θεματικών Φακέλων, ωστόσο δεν καθίσταται σαφές εάν, τότε και με ποιο διδακτικό υλικό θα διδαχθούν οι Διδακτικές Ενότητες/Περιεχόμενα. Αυτό εγείρει το ερώτημα εάν στην πράξη θα διδάσκονται μόνον οι Θεματικοί Φάκελοι.

Συμπληρωματικά σημειώνεται ότι στα προβλεπόμενα στο Σχέδιο Προγραμμάτων εγχειρίδια υποβαθμίζεται εξαιρετικά η, έστω συνοπτική και στοιχειώδης, **αφήγηση** ως οδηγός ιστορικής πλαισίωσης, προσανατολισμού και κατανόησης. Αντίθετα, αυτά θα παρέχουν απλώς υποστηρικτικό υλικό αποκλειστικά για τη διδασκαλία των Θεματικών Φακέλων. Έτσι, στη σ. 13 αναφέρεται η χρήση των «εγχειριδίων που θα περιέχουν επισκοπήσεις γεγονότων, ιστορικές χρονογραμμές (πολιτικές, οικονομικές, πολιτισμικές κτλ.), θεματικούς ιστορικούς χάρτες, γλωσσάρι, εικόνες, διαγράμματα και πίνακες, ευρετήριο ονομάτων κτλ. και θα αποτελούν βάσεις αναφοράς και βοηθητικά εργαλεία». Και στη σ. 14, η πρόβλεψη γίνεται ακόμη περισσότερο σαφής: «τα εγχειρίδια θα αξιοποιούνται επικουρικά, ως συστηματικές βάσεις ιστορικών πληροφοριών και ως χρήσιμα εργαλεία κατανόησης και ερμηνείας των ιστορικών θεμάτων που θα προσεγγίζονται στο πλαίσιο **των θεματικών φακέλων**».

Με αυτά τα δεδομένα, το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ζητεί από τη συντακτική ομάδα να διευκρινιστεί ως προς τις Διδακτικές Ενότητες (Δημοτικό) / Περιεχόμενα (Γυμνάσιο και Α' Λυκείου):

- (α) εάν και πότε θα διδάσκονται
- (β) με ποιο διδακτικό υλικό θα διδάσκονται.

Από την άλλη, παρόλο που στο Σχέδιο Προγραμμάτων το βάρος της διδασκαλίας δίνεται στους Θεματικούς Φακέλους, αρκετοί προτεινόμενοι Θεματικοί Φάκελοι κάθε τάξης διακρίνονται για την αποσπασματικότητά τους ως προς το περιεχόμενο και τον χρόνο. Ειδικά

το περιεχόμενό τους συχνά δεν συνδέεται οργανικά ή και καθόλου με τις Διδακτικές Ενότητες. Επιπλέον οι προτεινόμενοι Θεματικοί Φάκελοι δεν διδάσκονται καν στο σύνολό τους ανά τάξη, αλλά για διδασκαλία θα επιλέγονται από τους εκπαιδευτικούς ορισμένοι μόνο εξ αυτών, χωρίς όμως να αναφέρονται ο αριθμός των ενοτήτων και τα κριτήρια επιλογής τους.

Με βάση τα παραπάνω, μπορεί να αναιρείται και η πρόθεση για «μια βασική αφήγηση οργανωμένη χρονολογικά, η οποία περιέχει όλες τις χρήσιμες ιστορικές πληροφορίες: χώρος, χρόνος, πρόσωπα, γεγονότα (βασική δηλωτική γνώση)» (σχέδιο προγραμμάτων, σ. 14), με κατάληξη την απουσία ενότητας και το μη οργανωμένο –όχι ασφυκτικό– πρόγραμμα διδασκαλίας στην Ιστορία.

Τέλος, τα εγχειρίδια θεωρούμε ότι πρέπει να αποτελούν τον κορμό της διδασκαλίας της Ιστορίας, ακριβώς για να υπάρξει η συστηματική βάση στην απόκτηση της γνώσης, η οποία μπορεί, βεβαίως, να εμπλουτισθεί με ανάπτυξη επιμέρους θεμάτων, βιωματικές και κριτικές προσεγγίσεις. Ειδικά ως προς τις εικόνες προτείνεται τα θέματά τους να επιλέγονται, σε μεγάλο βαθμό, από τον χώρο της τέχνης όλων των περιόδων, ώστε να επιτυγχάνεται, παράλληλα με την ιστορική παιδεία των μαθητών, και η περαιτέρω εξοικείωσή τους και με την Ιστορία της Τέχνης.

II. Ώρες διδασκαλίας

Το Σχέδιο Προγραμμάτων έχει εκπονηθεί με βάση την προϋπόθεση/πρόταση ότι η διδασκαλία της ιστορίας θα ενισχυθεί κατά μία ώρα, δηλαδή οι ισχύουσες σήμερα δυο ώρες διδασκαλίας θα αυξηθούν σε τρεις. Τέτοια ρύθμιση δεν έχει ακόμη θεσμοθετηθεί, ωστόσο, για τη διευκόλυνση της συζήτησης, θα την θεωρήσουμε δεδομένη, σημειώνοντας τα ακόλουθα.

Στη σ. 12, στο Σχέδιο Προγραμμάτων αναφέρεται ότι η τρίωρη διδασκαλία «θα προσφέρει τη δυνατότητα να αφιερώνονται δυο συνεχόμενες ώρες στη διεξαγωγή ανακαλυπτικών και βιωματικών δραστηριοτήτων σε συνεργατική βάση, ενώ στη μια ώρα που υπολείπεται να αναπτύσσονται πιο συμβατικές μορφές διδασκαλίας».

Η πρόβλεψη είναι ασαφής. Ποιες είναι οι «πιο συμβατικές μορφές διδασκαλίας» και, εάν νοούνται οι Διδακτικές Ενότητες/Περιεχόμενα, σε συνδυασμό με τους Θεματικούς Φακέλους, ποια η αναλογία των δυο αυτών μορφών διδασκαλίας εντός της μιας και μόνης πλέον ώρας «συμβατικής» διδασκαλίας; Σημειώνεται δε ότι αυτή η «συμβατική» διδασκαλία θα μειωθεί κατά 50%, δηλαδή από δύο ώρες σε μία ώρα, ενώ γίνεται αποδεκτό ότι οι σήμερα διατιθέμενες δύο ώρες διδασκαλίας είναι ανεπαρκείς. Επιπλέον προβληματισμό δημιουργεί το ότι με την ανωτέρω αναλογία, 2 προς 1, η διδασκαλία της Ιστορίας κινδυνεύει να μετατραπεί σε αυτοσχεδιασμό και αφορμή για επίκαιρες συζητήσεις που δεν θα βασίζονται στην ιστορική μεθοδολογία και σε ανάλυση ιστορικών φαινομένων και αιτιών τους.

Τέλος, ερώτημα αποτελεί η αναλογία των μορφών διδασκαλίας ακόμη και στην περίπτωση που οι διδακτικές ώρες της Ιστορίας παραμείνουν δύο.

III. Το αντικείμενο του μαθήματος της Ιστορίας

Με δεδομένα τα παραπάνω –υπέμετρα, αν όχι αποκλειστική, έμφαση στη διδασκαλία Θεματικών Φακέλων και όχι Ιστορίας «κορμού»· εγχειρίδια που θα αποτελούνται από

βοηθητικό υλικό και θα συνοδεύουν απλώς τους Θεματικούς Φακέλους· και τέλος την ασάφεια ως προς το τι θα διδαχθεί στις δύο ώρες και στην ενδεχόμενη τρίτη ώρα που θα αφιερωθούν στο μάθημα της Ιστορίας- ανακύπτει και ένα πρόσθετο καίριο ζήτημα, ως προς το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα του μαθήματος.

Συγκεκριμένα, στο Σχέδιο Προγραμμάτων αναφέρεται ότι:

α) Στο Δημοτικό η έμφαση «δίνεται στις σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που συντελούνται στο πέρασμα των αιώνων και λιγότερο στην εξέταση συγκεκριμένων προσώπων ή γεγονότων» (σ. 22).

Ωστόσο δεν είναι σαφές πώς οι μαθητές/τριες του Δημοτικού θα κατανοήσουν τις «σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές» χωρίς να έχουν συγκροτήσει έναν βασικό κορμό γνώσεων για την περίοδο που εξετάζουν, με βάση και συγκεκριμένα γεγονότα.

β) Στο Γυμνάσιο (και επιπλέον στην Α' Λυκείου) θα δοθεί «έμφαση στην κοινωνική και πολιτισμική ιστορία» (σ. 28). Αυτό διαφαίνεται άλλωστε και από την απλή παράθεση των Θεματικών Φακέλων που εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά σε τέτοια θέματα.

Επιπρόσθετα, στη σ. 4 προβλέπεται μια επιπλέον εστίαση του μαθήματος: «Θα πρέπει να επιλέγονται και να ενισχύονται ιστορικά θέματα που εστιάζουν στην κοινωνία και ειδικότερα στις μη προνομιούχες ιστορικά κοινωνικές ομάδες (π.χ. στη γυναίκα, στο παιδί, στα άτομα με αναπηρία, στις θρησκευτικές μειονότητες)».

Ωστόσο, ο σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας δεν υπηρετείται μόνο με την εστίαση σε κατηγορίες, όπως οι ανωτέρω. Αντίθετα, το μάθημα της Ιστορίας είναι ανάγκη να διατηρήσει τον χαρακτήρα της Γενικής Ιστορίας, από τον οποίο το προτεινόμενο Σχέδιο Προγραμμάτων το απομακρύνει. Η Κοινωνική Ιστορία και η Πολιτισμική Ιστορία οφείλονται να εντάσσονται στη Γενική Ιστορία και όχι να παραμερίζουν όλες τις υπόλοιπες ιστορικές κατηγορίες και μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

Γ. Ενδεικτικές γενικές παρατηρήσεις για το περιεχόμενο των προγραμμάτων

Ειδικότερα για το μάθημα της *Αρχαίας Ιστορίας* προτείνεται η επαναφορά της Αρχαίας Ιστορίας έως και τη Ρωμαιοκρατία στην Δ' Δημοτικού με έμφαση στους ιστορικούς χρόνους. Για την Α' Γυμνασίου προτείνεται το παραπάνω πλαίσιο με έμφαση στις πηγές της Αρχαίας Ιστορίας και τον διαχωρισμό τους σε άμεσες και έμμεσες. Στο πλαίσιο του μαθήματος θα πρέπει να γίνει αναφορά –όσο αυτό είναι δυνατό– και στο ρωμαϊκό δίκαιο. Ιδιαίτερο βάρος θα πρέπει να λάβει το πολίτευμα της Αθήνας και η πορεία από την ισονομία του Κλεισθένη στη δημοκρατία του Περικλή αλλά και θέματα όπως η οργάνωση εντός νομοθετικού πλαισίου της οικονομίας και η δουλεία. Επαναλαμβάνεται ότι είναι αναγκαίο στη Β' και Γ' Λυκείου το μάθημα να περιλαμβάνει θεματικές ενότητες από όλες τις ιστορικές περιόδους και παράλληλη ανάγνωση πηγών. Ένα παράδειγμα για την Αρχαία Ιστορία: το πολίτευμα της Αθήνας με παράλληλη ανάγνωση της Αθηναίων Πολιτείας του Αριστοτέλη.

Σχετικά με το μάθημα της Αρχαίας Ιστορίας ευρύτερα θα πρέπει να τονίζεται στους μαθητές από τη Δ΄ Δημοτικού ότι ο λόγος που εγκύπτουμε σε αυτή είναι ο ανθρωποκεντρικός της χαρακτήρας και η θεμελίωση κατά τη διάρκειά της των αρχών επί των οποίων εδραιώθηκε ολόκληρος ο νεότερος πολιτισμός. Η πνευματική κληρονομιά με όλες της τις μορφές αυτής της περιόδου συγκρινόμενη με οποιαδήποτε άλλη της ελληνικής και της παγκόσμιας ιστορίας είναι δυσανάλογη και για τον λόγο αυτό οι κλασικές σπουδές ανθούν σε όλο τον πλανήτη και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον επιστημόνων όλων των εθνικοτήτων.

Η *Βυζαντινή Ιστορία*, στην εποχή κατά την οποία οι βυζαντινές σπουδές συνιστούν διακριτό επιστημονικό πεδίο και γνωρίζουν διεθνώς άνθηση, έτσι όπως προτείνεται να διδαχθεί σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, υποβαθμίζεται.

Στην Ε΄ Δημοτικού συνιστά μία από τις πλέον προβληματικές ενότητες. Εισάγεται – αποκλειστικά και μόνον για την προκείμενη περίπτωση– ο διαχωρισμός των ιστορικών περιόδων με βάση την επικρατούσα θρησκεία («εποχή του χριστιανισμού») και αποφεύγεται έτσι η χρήση του όρου «Βυζαντινή εποχή», σε αντίθεση με τις αμέσως δύο προηγούμενες περιόδους. Παράλληλα και ενώ στις θεματικές για την αρχαιότητα αναφέρονται ονομαστικά ιστορικά γεγονότα και μάλιστα ελληνοκεντρικά (περσικοί πόλεμοι, αθηναϊκή δημοκρατία, πελοποννησιακός πόλεμος κ.ά.π.), απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε γεγονόσ της Βυζαντινής Ιστορίας.

Στη Β΄ Γυμνασίου, παρά την οπωσδήποτε θετική εξαγγελία περί διδασκαλίας της ιστορίας του Βυζαντίου σε στενή συνάφεια με την ιστορία της μεσαιωνικής Δύσης, οι αναφερόμενοι ειδικοί στόχοι (με εξαίρεση δύο σημεία), καταδεικνύουν ότι η έμφαση δίνεται στη μεσαιωνική Δύση και όχι στο Βυζάντιο.

Όπου και όταν η Βυζαντινή Ιστορία αποτελεί αντικείμενο διδασκαλίας, αυτό παρουσιάζεται υπό το πρίσμα αμφισβητούμενων από τη σύγχρονη ιστοριογραφία στερεοτύπων, αποσιωπώνται ουσιαστικές συνιστώσες της ιδιοσυστασίας του, υπερτονίζεται η θρησκευτική/εκκλησιαστική πλευρά της κοινωνίας και του πολιτισμού του. Επιπρόσθετα, παραλείπονται σημαντικοί πολιτικοί και πολιτιστικοί σταθμοί στην ιστορία του βυζαντινού μεσαιωνικού κόσμου, ορισμένα γεγονότα/ζητήματα εντάσσονται σε λάθος θεματικές (για παράδειγμα, η εικονομαχία εξετάζεται στον θεματικό φάκελο «Πόλεμοι για την πίστη ή πόλεμοι στο όνομα του Θεού (πολεμώντας αλλόθρησκους και αιρετικούς)», ενώ άλλα προβάλλονται με τέτοιο τρόπο ώστε δεν αποφεύγονται στρεβλώσεις του παρελθόντος, σχετικά με την πρόσληψη και την αποτίμηση της συμβολής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην ιστορία και στον πολιτισμό των περιοχών στις οποίες αυτή κατά εποχές εκτεινόταν.

Η *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* κατά την περίοδο της βενετικής και της οθωμανικής κυριαρχίας υποεκπροσωπείται στο προτεινόμενο πρόγραμμα και είναι ανάγκη να έχει μια αυτοτελή παρουσία και όχι να εμφανίζεται μόνο όχι ως μέρος ευρύτερων εννοιών.

Συγκεκριμένα, η περίοδος της βενετοκρατίας (γεγονότα, θεσμοί, κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες, πολιτισμός, αλλά και σύνδεση με τον υπόλοιπο ελληνικό και άλλο κόσμο

εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη Δύση) απουσιάζει από τις Διδακτικές Ενότητες. Έτσι, και ο μοναδικός σχετικός θεματικός Φάκελος, για το βενετικό-οθωμανικό Ηράκλειο (Χάνδακα), στην Γ΄ Γυμνασίου, εμφανίζεται μετέωρος, ενώ στα περιεχόμενά του δεν φαίνεται να έχουν ενσωματωθεί σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις της κοινωνίας της περιόδου. Από την άλλη, στην Στ΄ Δημοτικού και στην Γ΄ Γυμνασίου η ιστορία του ελληνικού κόσμου κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας υπάγεται σε ευρύτερες ιστορικές ενότητες (οθωμανική Ανατολή/Ανατολή/Οθωμανική Αυτοκρατορία), χωρίς ρητές αναφορές σε «Έλληνες, Ρωμηούς, Γραικούς» και σε σημαντικές πτυχές της ιστορίας τους, όπως π.χ. ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου και γενικά η Εκκλησία, η εκπαίδευση, εξεγέρσεις και επαναστατικά κινήματα, ιδεολογία κ.ά. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελληνική Επανάσταση αλλά και οι θεματικές για τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό και τις ελληνικές παροικίες δεν διαθέτουν την αναγκαία για την κατανόησή τους ιστορική πλαισίωση.

Η Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, ειδικά κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, είναι από τις πλέον φορτισμένες με τραυματικούς και ηρωικούς μνημονικούς τόπους στη δημόσια ιστορία και στις σχολικές - πανεπιστημιακές αίθουσες. Θα ήταν συνεπώς χρήσιμο, στο μέτρο του δυνατού, η σχολική ιστορία να συμβάλει σε μια πιο αποδραματοποιημένη και νηφάλια προσέγγιση της περιόδου, όχι όμως μέσω της απονεύρωσής της ή της εξαφάνισής της.

Σχετικά με τις προβλέψεις για τη διδασκαλία της *Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας* (ελληνικής και ευρωπαϊκής/διεθνούς): Από τους τέσσερις «ειδικούς στόχους» του μαθήματος κατά την Στ΄ Δημοτικού και τους αντίστοιχους τέσσερις κατά την Γ΄ Γυμνασίου, κανείς δεν αναφέρεται ρητά στην προσέγγιση και κατανόηση της ελληνικής ιστορίας. Στην Α΄ Λυκείου παρατίθενται επτά «ειδικοί στόχοι», από τους οποίους μόνον ο ένας αφορά την ελληνική ιστορία. Αλλά και ως προς τη διεθνή διάσταση, οι προβλέψεις είναι ατελείς. Απουσιάζουν μείζονα ζητήματα όπως, μεταξύ άλλων, η εμφάνιση των πρώιμων εθνικών κρατών στη Δυτική Ευρώπη τον 16ο και 17ο αιώνα, το ευρωπαϊκό σύστημα κρατών στην περίοδο μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας, το κεντρικό στην ευρωπαϊκή ιστορία ζήτημα της προνομιακής θέσης των αριστοκρατών και της νομικής ανισότητας των ανθρώπων. Στην Α΄ Λυκείου, η εξέταση του Μεσοπολέμου τοποθετείται, από μεθοδολογική άποψη λανθασμένα, στην ενότητα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ οργανικά τμήματα του μεσοπολέμου (η Κοινωνία των Εθνών, τα «αναθεωρητικά κράτη») τοποθετούνται στην προηγούμενη ενότητα «κατάρρευση των Αυτοκρατοριών». Η πραγμάτευση του Ψυχρού Πολέμου είναι ελλιπής (αν μη τι άλλο, σταματά στο 1973 και κατόπιν γίνεται ένα άλμα στο 1989), ενώ στο πλαίσιο της τοποθετούνται –παρά τις σαφείς αντίθετες επισημάνσεις της συναφούς διεθνούς βιβλιογραφίας– τόσο η αποαποικιοποίηση όσο και η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων φέρεται να είναι ένα ζήτημα Ψυχρού Πολέμου. Εντυπωσιάζει, μάλιστα, η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στην ένταξη της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1961 και 1981), όχι μόνον στους Θεματικούς Φακέλους, αλλά ακόμη και στα «Περιεχόμενα» του μαθήματος.

Ως προς τη διδασκαλία ζητημάτων της μεταψυχροπολεμικής περιόδου έως σήμερα (αναφέρονται ρητά οι πόλεμοι στη Γιουγκοσλαβία, η «ισλαμική τρομοκρατία», η προσφυγική

κρίση, το μεταναστευτικό κλπ), και μάλιστα από την Στ' Δημοτικού, εκφράζονται έντονες επιφυλάξεις: για την περίοδο αυτή δεν υπάρχει ακόμη έγκυρη ιστορική βιβλιογραφία, στην οποία θα βασιστεί το συναφές διδακτικό υλικό. Συνακολούθως, υπαρκτός είναι ο κίνδυνος ένα τέτοιο μάθημα να κυριαρχηθεί από φορτισμένες, επικαιρικές συζητήσεις, εκτός της ιστορικής μεθοδολογίας.

Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας υπογραμμίζει την ανάγκη να αποτελέσουν τα παραπάνω ζητήματα αντικείμενο διαλόγου μεταξύ των μελών της επιστημονικής και εκπαιδευτικής κοινότητας και εκφράζει εκ των προτέρων την αποδοκimasία του για οποιαδήποτε ακραία, εξωεπιστημονική παρέμβαση επί του θέματος. Στο πλαίσιο αυτό, διατυπώνει τις παρατηρήσεις του με γνώμονα την προτεραιότητά του να υπηρετήσει την επιστημονική διάσταση της Ιστορίας και να υπερασπιστεί τον αυτοτελή και διακριτό χαρακτήρα της ως επιστήμης και ως μαθήματος.

